

KNIHA TŘETÍ

ZÁMĚRNÁ VOLBA.

JEDNOTLIVÉ MRAVNÍ CTNOSTI A JEJICH PROTIVY

1. Dobrovolnost a donucení

Poněvadž ctnost se vztahuje k citům a k jednáním a o dobrovolných jednáních se pronáší chvála a hana, o nedobrovolných však odpuštění, někdy také soustrast, jest snad nutno těm, kteří se zabývají otázkami mravního jednání, vymezit jednání dobrovolná a nedobrovolná, jest to však prospěšno také zákonodárcům pro stanovení | poct a trestů.

1109^b 3

35

Nedobrovolností, jak se zdá, jest to, co se děje násilným donucením | nebo z nevědomosti. Donucením jest to, čeho hybná příčina jest vně, a jest taková, že v ní ten, kdo jedná anebo trpí, ničím nepřispívá, jako když někoho někam zanese vítr anebo lidé, v jejichž moci jest. Co se však děje z bázně před větším zlem, anebo se koná pro | nějaké krásno, například kdyby tyran, poněvadž jest pánem našich rodičů i dětí, přikazoval nám vykonat něco hanebného s podmínkou, že by byli ponecháni naživu, vykonáme-li to, a že by museli zemřít, nevykonáme-li toho, jest pochybno, zda takové jednání jest nedobrovolné, či dobrovolné. Něco podobného se vyskytuje také při

1110^a

5

- 10 vyhazování zboží za bouře; nikdo totiž jen tak | nevyhazuje
zboží do moře dobrovolně, nýbrž pro záchranu svou a ostat-
ních to činí každý, kdo má rozum. Takové skutky tedy mají
povahu smíšenou, podobají se však více dobrovolným. Neboť
ve chvíli, kdy jsou konány, jsou voleny; cíl a účel jednání pak
se řídí podle okolností. Proto něco může být označeno za dob-
15 rovolné a nedobrovolné se zřetěním k době jednání; | při tom se
jedná dobrovolně, neboť i příčina, která při takových jedná-
ních pohybuje údy těla, jest v jednající osobě; je-li však příči-
na jednání v ní samé, tak jest v její moci vykonat je, anebo ne.
To tedy jest dobrovolnost, prostě však snad nedobrovolnost;
neboť nikdo by nevolil nic takového samo o sobě.
- 20 Pro taková | jednání bývají lidé také někdy chváleni, kdy-
koli pro velikou a krásnou věc podstoupí něco ošklivého nebo
bolestného; schází-li však tato podmínka, bývají káráni. Neboť
podstupovat velmi hanebné věci tam, kde není krásného nebo
alespoň přiměřeného cíle, prozrazuje člověka špatného. Za
některé věci nedostává se sice chvály, nýbrž odpuštění, když
25 totiž někdo něco vykoná, co nemá, ale za | něco takového, co
přesahuje lidskou přirozenost a čeho by nikdo nepodstoupil.
Jest však snad ještě takové jednání, k němuž bychom neměli
být nuceni, nýbrž raději bychom měli zemřít i za nejhrozněj-
ších muk; směšnými se zajisté jeví pohnutky, které přinutily
Alkmaióna Eurípidova zavraždit matku.*
- 30 Jest však někdy těžko rozhodnout, | kterou ze dvou věcí
máme volit a které zlo z dvojího zla máme podstoupit, ješ-
tě však nesnadnější jest setrvat v tom, co jsme poznali jako
povinnost; neboť to, co očekáváme, bývá většinou bolestné
a to, k čemu jsme nuceni, jest ošklivé odkud se pronášejí chvály
1110^b a hany podle toho, | zda byl někdo přinucen, čili nic.
- Co však má být nazýváno donucením? Snad prostě to, když
příčina jest mimo jednající osobu a tato ničím nepřispívá? Co
pak o sobě jest nedobrovolné, co však volíme v dané chvíli
5 a pro určitý účel a čeho příčina jest v jednající osobě, | jest

o sobě sice nedobrovolné, v dané chvíli však a pro určitý účel jest dobrovolné. I podobá se to spíše počínání dobrovolnému; neboť každé jednání se děje ve zvláštních případech a tyto jsou dobrovolné. Jaké však musí být to, co máme volit před druhým, nedá se snadno určit; neboť ve zvláštních případech jest mnoho rozdílů. Kdyby však někdo řekl, že to, co jest příjemné a krásné, | jest donucením – nutí prý totiž, poně- 10
 vadž jest mimo podmět –, bylo by tak všechno donucením; neboť pro tyto oboje všichni všechno konají. Také ti, kteří něco konají, když byli násilím přinuceni, a neradi, konají to bolestně, ti však, kdo to konají proto, že jest to příjemné a krásné, konají to s radostí. Jest tedy směšno, přičítá-li někdo vinu vnějším okolnostem a nikoli sobě samému, ač se takový- 15
 mi snadno dává svěst, a to | krásné přičítá sobě, ošklivé však příjemnosti. Zdá se tedy, že donucení jest to, čeho příčina jest mimo toho, kdo jest násilím donucen, aniž donucený k tomu něčím přispívá.

2. Jednání z nevědomosti

To, co se děje z nevědomosti, není všechno dobrovolné, ale nedobrovolné jest to, co působí zármutek a lítost; neboť kdo něco učinil z nevědomosti, | ale při jednání nepocítil žádné 20
 nelibosti, nejednal sice dobrovolně v tom, o čem nevěděl, ale také ne nedobrovolně, ježto nad tím necítí žádného zármutku. Kdo tedy lituje toho, co učinil z nevědomosti, jest, jak se zdá, jako někdo, kdo jednal nedobrovolně, kdo však toho nelituje, ten – ježto jeho jednání se různí – jednal, řekněme, ne dobrovolně; neboť, ježto se od onoho různí, jest lépe, má-li vlastní jméno.

Zdá se, že se různí | také to, jedná-li někdo z nevědomosti, a nevědomě; neboť opilý nebo rozhněvaný člověk nezdá se 25
 jednat z nevědomosti, nýbrž z některé z uvedených příčin, ale

přece ne vědomě, nýbrž nevědomě. Tedy žádný špatný člověk
 neví sice, co má konat a čeho se má varovat, a právě pro takou
 30 vovou chybu se lidé stávají nespravedlivými a zcela | špatnými.
 Nedobrovolným však nemá být zváno to, když někdo neví, co
 tu prospívá. Vždyť nevědomost v tom, pro co se rozhoduje,
 nebývá příčinou nedobrovolnosti, nýbrž špatnosti, ani nezna-
 lost všeobecných mravních předpisů – neboť pro tu bývají lidé
 1111^a kárání –, nýbrž neznalost jednotlivostí, | v nichž a pro něž se
 jednání děje; v těch totiž jest také soustrast a odpuštění; neboť
 ten, kdo z nich něčeho nezná, jedná nedobrovolně.

Snad tedy není nevhodno vymezit, které jednotlivosti to jsou
 a jak mnoho jich jest, kdo totiž a co koná, vzhledem k čemu
 5 nebo komu, někdy také | čím, například nástrojem, a pro co,
 například pro záchranu, a jak, například, zda mírně, či prudce.
 O všem tom tedy nemůže nikdo, kdo není šílený, nevědět, zřej-
 mě pak ani o jednajícím předmětu. Neboť jak by neznal sebe
 sama? Snad někdo neví, co koná; například lidé říkají, že jim
 při řeči nedopatřením vyklouzlo slovo, anebo že nevěděli, že to
 10 bylo tajemství, | jako se stalo Aischylovi s mysteriemi,* anebo
 že ten, kdo chtěl něco ukázat, například šípomet, spustil. Může
 pak také někdo mít za to, že syn jest nepřítelem, jako Meropé,*
 a že oštěp, který jest ve skutečnosti zaostřen, jest obroušen,
 anebo že kámen jest pemza. Také může někoho usmrtit, koho
 chtěl zachránit podáním nápoje; a když chce někoho uchopit,
 15 | jako to dělají zápasníci,* může ho porazit.

Je-li tedy ve všem tom, v čem jest jednání, také nevědomost,
 zdá se, že ten, kdo z toho něco neznal, jednal nedobrovolně,
 a zvláště ve věcech nejpodstatnějších; nejpodstatnější věci pak
 se zdá předmět a účel jednání. Když pak se nedobrovolností
 20 nazývá to, co se děje v takové nevědomosti, | jest také potřebí,
 aby ten skutek působil zármutek a lítost.

3. *Výměr dobrovolnosti*

Ježto nedobrovolností jest to, co se děje násilným donucením a z nevědomosti, bude asi dobrovolností to, čeho počátek jest v jednající osobě, a to tak, že zná také jednotlivé okolnosti jednání. Snad tedy není správné tvrzení, že nedobrovolností | je to, 25
 co se děje ze vznětlivosti nebo ze žádosti. Neboť potom předně žádá z ostatních živých bytostí nebude jednat dobrovolně, ani děti. Dále, zdaž nekonáme nic dobrovolně, co konáme ze žádosti nebo vznětlivosti, či snad to, co jest krásné, dobrovolně, co jest ošklivé, nedobrovolně? Nebyla by to směšná otázka, ježto v obou případech důvod jest jeden? Také by bylo snad nemístno | nazývat nedobrovolným to, po čem se má toužit; vždyť i máme 30
 se hněvat pro něco a žádat si něčeho, například zdraví a vzdělání. Také se zdá, že to, co jest nedobrovolné, jest bolestné, to však, co jest podle žádosti, příjemné. Dále, čím pak se liší co do nedobrovolnosti chyby spáchané s rozvahou a se vznětlivostí? Oběma se máme vyhýbat, | ale to nerozumné zdá se být ne méně 1111^b
 lidským, takže i ty skutky člověka ze vznětlivosti a žádosti; jest tedy nemístno pokládat to za nedobrovolné.

4. *Záměrná volba neboli rozhodnutí*

Když jsme vymezili dobrovolnost a nedobrovolnost, | jest dalším úkolem objasnit pojem záměrné volby;* zdá se totiž, že 5
 jest ctnosti nejvlastnější a že o mravní povaze rozhoduje více než skutky samy.

Záměrná volba tedy, zdá se, jest něco dobrovolného, ale není to tentýž pojem, nýbrž dobrovolnost jest rozsahem širší; neboť toho, co jest dobrovolné, jsou účastny i děti a ostatní živé bytosti, záměrné volby však nikoli, a náhlá okamžitá jednání | nazýváme sice dobrovolnými, ale neříkáme, že se dějí 10
 podle záměrné volby.

Ti, kdo říkají, že jest žádostí nebo vznětlivostí, vůlí nebo nějakým míněním, nepodobají se mluvit správně.

Neboť nerozumné bytosti nemají účasti na záměrné volbě, ovšem žádost a vznětlivost ano.

15 A ten, kdo není mocen sám sebe, jedná sice ze žádosti, nikoli však podle záměrné volby; a | naopak ten, kdo jest sám sebe mocen, jedná podle záměrné volby, nikoli však ze žádosti.

A záměrné volbě se žádost protiví, žádost žádosti však nikoli.

A žádost se vztahuje k příjemnosti a nepříjemnosti, záměrná volba však ani k nepříjemnosti, ani k příjemnosti.

Ještě méně jest to vznětlivost, neboť se zdá, že to, co se děje ze vznětlivosti, má nejméně povahu záměrné volby.

20 Ale ani vůle to není, | ač se zdá, že jest s ní příbuzná. Neboť není žádné volby nemožností, a řekl-li by někdo, že je volí, mohl by se zdát bláhovým; chtění se však vztahuje k nemožnostem, například k nesmrtelnosti. A chtění se vztahuje i k tomu, čeho člověk sám sebou nikterak nemůže vykonat, například,
25 aby zvítězil herec nebo zápasník; | toho však nikdo nevolí, nýbrž jen to, o čem se domnívá, že se může stát jím samým. Dále vůle se vztahuje více k účelu, tak například chceme být zdraví. Prostředky k tomu však volíme, a chceme být šťastni
30 a říkáme, že jsme, nedá se však říci, že to volíme; vůbec | se zdá, že záměrná volba jest to, co jest v naší moci.

Ani míněním nemůže být. Zdá se totiž, že mínění se vztahuje ke všemu, a to právě tak k tomu, co jest věčné a nemožné, jako k tomu, co jest v naší moci; i rozlišuje se podle nepravdy a pravdy, nikoli podle zla a dobra, záměrná volba však spíše
1112^a podle těchto. Vůbec tedy snad | nikdo neříká, že by byla totožná s míněním; ale ani s určitým míněním.

Neboť podle toho, zda volíme dobro, či zlo, máme určitou povahu, nikoli podle toho, jaké máme mínění.

A volíme něco vzít nebo se tomu vyhnout nebo něco podobného, mínění však máme o tom, co něco jest nebo komu to

prospívá anebo jak; | o tom, abychom něco vzali nebo se tomu 5
vyhnuli, nemáme vůbec mínění.

A záměrná volba bývá chválena spíše proto, že směřuje
k tomu, k čemu má anebo že jest správná, mínění se však vztahuje
k tomu, co jest pravdivé.

A volíme to, o čem nejvíce víme, že jest dobré, mínění však
máme o tom, čeho nevíme zcela dobře.

Zdá se pak, že věci nejlepších nevolí titíž lidé, kteří mají
nejlepší mínění, nýbrž | že někteří mají lepší mínění, pro svou 10
špatnost však volí to, co volit nemají.

Nic pak nezáleží na tom, zda mínění záměrnou volbu před-
chází, či ji provází; neboť o tom neuvažujeme, nýbrž o tom, zda
záměrná volba jest totožná s určitým míněním.

Co tedy záměrná volba jest, anebo jakého druhu jest, když
není ničím z jmenovaných věcí? Zdá se sice být něčím dobro-
volným, ale není vše, co jest dobrovolné, svobodně voleno. | Či 15
snad jest to alespoň výsledek předchozí rozvahy? Záměrná vol-
ba se skutečně děje s pomocí rozumného úmyslu. Zdá se, že to
naznačuje již její jméno, že něco jest voleno před jinou věcí.

5. Rozvaha a záměrná volba

Zdali pak lidé uvažují o všech věcech a každá věc může být
předmětem praktické rozvahy, či o některých věcech rozvaha
není možná? Ovšem předmětem | rozvahy musíme asi nazývat 20
nikoli to, o čem uvažuje nějaký blázen nebo šílenec, nýbrž to,
o čem uvažuje člověk rozumný.

O tom, co jest věčné, nikdo neuvažuje, například o vesmí-
ru nebo o neúměrnosti úhlopříčky a strany čtverce. Ale ani
o tom, co jest v pohybu, co se však děje stále týmž způsobem,
buď z nutnosti nebo z | přirozenosti nebo z nějaké jiné příči- 25
ny, jako obraty slunce nebo jeho východy. Ani o tom, co jest
hned tak, hned jinak, například sucha a deště. Ani o nahodi-

lostech, například o nalezení pokladu. Ale ani o všech lidských záležitostech, například žádný Lakedaimoňan neuvažuje, jakou
 30 ústavou by se Skythové nejlépe spravovali. | Neboť nic z toho se nemůže stát skrze nás. Uvažujeme však o tom, co jest v naší moci a co námi může být vykonáno; a to také zbývá.

Příčinami totiž se zdají být přirozenost, nutnost a náhoda, potom rozum a všechno to, co se děje člověkem. Každý člověk pak uvažuje o tom, co může být vykonáno skrze něho samého.
 1112^b A o | přesných a sobě dostačujících znalostech není rozvahy, například o písmenkách – neboť se nerozpakujeme, jak psát –, avšak uvažujeme o tom, co se děje skrze nás, a ne stále tímž způsobem, například o věcech lékařských a výdělečných,
 5 | a tím více uvažujeme o kormidelnictví než o tělocviku, čím méně jest v onom přesnosti, a dále o ostatních věcech podobně. Více také o umění než o vědách; neboť v oněch se mínění více rozcházejí. Uvažování jest v těch případech, které se dějí pravidelně, v nichž však není zjevno, jak dopadnou,
 10 a v nichž jest něco neurčitého. | Rádce přibíráme na důležité věci, poněvadž sami sobě nedůvěřujeme, jsme-li dostatečně schopni správného soudu.

Neuvažujeme tedy o účelech a cílech, nýbrž o prostředcích. Neboť ani lékař neuvažuje, bude-li léčit, ani řečník, bude-li přemlouvat, ani politik, má-li dát dobré zákony, ani nikdo
 15 z ostatních lidí neuvažuje | o cíli; ale když si stanovili cíl, hledí k tomu, jak a čím ho dosíci, a jeví-li se, že ho lze dosíci více prostředky, přihlížejí k tomu, kterým prostředkem lze ho dosáhnout nejsnáze a nejkrásněji. Možno-li však uskutečnit jej jen jedním prostředkem, uvažují, jak jest možno uskutečnit jej tímto a čím zase onen, až přijdou k první příčině, která v hledání jest poslední; | podobá se totiž, že ten, kdo uvažuje, hledá
 20 a řeší jmenovaným způsobem jakoby geometrickou úlohu. Rozvahou však, jak se zdá, není každé hledání, například matematické, ale každá rozvaha jest hledáním a to, co při rozboru jest poslední, jest při uskutečňování jednáním první. A narazí-li

na nemožnost, | ustávají, například je-li potřebí peněz a není 25
možno je opatřit; ale jeví-li se to možným, pokoušejí se jednat.
Možným pak jest to, co se skrze nás může stát; co se totiž dě-
je skrze přátele, jest jaksi skrze nás; neboť počátek jest v nás.
Někdy pak hledáme nástroje, někdy jejich užívání; | podobně 30
hledáme i ve všem ostatním, někdy, kým má být něco vyko-
náno, někdy, jak a čím.

Podobá se tedy, opakují, že počátkem jednání jest člověk;
rozvaha se vztahuje k tomu, co jest možno vykonat jemu samé-
mu, skutky však jsou pro něco jiného. Předmětem praktické
rozvahy není tedy asi účel, nýbrž prostředky. Ani tedy jednot-
livosti, například neuvažujeme o tom, | je-li toto chléb anebo 1113^a
je-li upečen, jak náleží; neboť to jest věcí smyslové zkušenosti.
A kdyby člověk chtěl stále uvažovat, šel by do nekonečna.

Předmět praktické rozvahy pak a předmět záměrné volby jest
totéž, pouze s tím rozdílem, že to, co jsme volili či pro co jsme
se rozhodli, jest již přesně vymezeno. Neboť co bylo z rozvahy
vybráno, jest právě to, co jest předmětem volby. | Každý člo- 5
věk totiž přestává hledat, jak by měl jednat, jakmile počátek
jednání přivedl až na své já, a to na svoji vůdčí složku; neboť
tato jest to, jež se rozhoduje. To jest zjevno také ze starých
ústav, které opěvoval Homéros;* králové totiž oznamovali svá
rozhodnutí lidu. A poněvadž to, pro co | se rozhodujeme, jest 10
něco, o čem uvažujeme, čeho si žádáme a co jest v naší moci,
bude asi také záměrná volba uvážena žádost toho, co jest v naší
moci; neboť ve shodě s rozvahou zaměřujeme žádost k tomu,
co jsme podle uvážení usoudili.

6. Vztah vůle k účelu

Tolik tedy budiž v obryse promluveno o záměrné volbě i o tom,
čeho se týká, i o tom, že se vztahuje k prostředkům; | jak již 15
podotčeno, vůle se vztahuje k účelu a jedněm se zdá vztaho-

vat k dobru, druhým však k dobru zdánlivému. Těm pak, kteří praví, že to, co jest chtěné, jest dobrem, vyplývá, že není chtěné to, co chce ten, kdo volí nesprávně – neboť je-li chtěné, jest i dobré; a přece bylo, stalo-li se tak, zlé –, | a těm, kteří praví, že to, co jest chtěné, jest zdánlivým dobrem, vyplývá, že nic není přirozeně chtěné, nýbrž že pro každého jest chtěné to, co se mu zdá; to však se jeví jednomu tak, druhému jinak, a stalo-li se to, může to být i protivné.

Jestliže tedy toto mínění není schváleno, jest nutno prohlásit, že to, co prostě a opravdu jest chtěné, jest dobré, ale co se komu tak jeví; | že tedy ctnostnému člověku jest to opravdu dobré, špatnému však nahodilé, zrovna jako u tělesných stavů těm, kteří jsou v dobrém stavu, jest zdrávo to, co jest opravdu takové, kdežto nemocným něco jiného. Podobně pak jest to i s tím, co jest trpké a sladké, teplé, těžké a se vším ostatním? Ctnostný člověk totiž | o všem soudí správně a pravda se mu ve všem zjevuje. Neboť podle vlastního stavu každého člověka jsou věci krásné a příjemné, a největší předností ctnostného člověka* jest snad to, že ve všech věcech vidí pravdu a jest pro ně jakoby pravidlem a měrou. U obecného množství však, jak se podobá, zdrojem klamu jest pohnutka rozkoše; | jeví se mu totiž dobrem, ač jím není. Alespoň příjemnost volí jako dobro, bolesti se však vyhýbá jako zlu.

7. Svoboda v jednání

Poněvadž tedy předmětem chtění jest účel, to pak, o čem uvažujeme a pro co jsme se rozhodli, jsou prostředky, bude asi jednání, jež se vztahuje k těmto prostředkům odpovídat | záměrné volbě a bude dobrovolné. A právě ctnostné činnosti se vztahují k těmto prostředkům. V naší moci tudíž jest i ctnost, podobně pak i špatnost. Neboť tam, kde na nás jest jednat, tam i nejednat, a tam, kde jest ne, jest i ano; a tak jestliže jest v naší moci konat to, co jest

krásné, na nás také bude nek onat to, | co jest ošklivé, a jestliže 10
 na nás jest nekonat to, co jest krásné, bude také v naší moci konat
 to, co jest ošklivé. Jestliže pak jest v naší moci konat věci krás-
 né a ošklivé, stejně pak i nekonat – a to podle dřívějšího výkladu
 znamená být dobrý a zlý –, v naší moci tedy jest, jsme-li hodní
 a špatní. Říkat pak, že

*rád | špatným, nerad šťastným nikdo není snad,** 15

jest, jak se podobá, jednak mylné, jednak pravdivé. Neboť
 šťastným nikdo není nerad, špatnost však jest dobrovolná; ane-
 bo bychom museli pochybovat o svých dřívějších vývodech
 a popřít, že člověk jest počátkem a původcem svého jednání,
 jako jest také původcem svých dětí. Je-li však toto jisto a své 20
 jednání nemůžeme uvést | na jiné příčiny než na ty, které jsou
 v nás, bude i to, čeho příčiny jsou v nás, v naší moci a bude
 dobrovolné.

To, podobá se, dosvědčují i jednotlivci soukromě i zákono-
 dárci; kárají totiž a trestají lidi, kteří páchají špatnosti, mimo
 ty, kteří tak činí z násilí nebo z neznalosti, jíž sami | nezavi- 25
 nili, avšak ty, kteří jednají krásně, zahrnují poctami, aby tyto
 povzbudili, ony odstrašili. A přece nikdo nebývá povzbuzo-
 ván k jednání, které ani není v naší moci, ani není dobrovol-
 né, ježto by nic neprospívalo, kdybychom se nechali přemluvit,
 abychom nepocíťovali tepla, bolesti nebo hladu anebo cokoli
 jiného takového; budeme zajisté nicméně mít takové pocity.
 | Vždyť lidé kárají i neznalost samu, kdykoli se někdo zdá být 30
 vinen svou neznalostí, jako se opilcům dostává dvojího tres-
 tu.* Neboť příčina jest v opilci; v jeho moci totiž bylo, aby se
 vyhnul opilosti, a tato jest příčinou jeho neznalosti. A trestají
 ty, kteří něčeho ze zákonů neznají, co jest potřebí vědět, a není
 nesnadno, | a podobně i ve všem ostatním, čeho, jak se zdá, 1114^a
 neznají z nedbalosti, ježto na nich jest, že toho neznají; neboť
 jest to v jejich moci, aby se o to postarali.

Ale snad jest již takové povahy, že se nestará. Lidé však jsou
 5 sami vinni, že se takovými stali, | ježto žijí nevšímavě, a že
 jsou nespravedliví nebo nevázaní, zaviňují tím, že jednak křiv-
 dí, jednak stále žijí v pitkách a v takových nepravostech; vždyť
 jednotlivé činnosti utvářejí v nich takové stavy. To vidíme na
 těch lidech, kteří se cvičí v jakémkoli zápase nebo zaměstná-
 ní; neustále je totiž vykonávají. Tedy neznalost skutečnosti,
 10 | že z jednotlivých úkonů vznikají duševní stavy, prozrazuje
 člověka zcela pošetilého.

Rovněž jest nerozumné, že by ten, kdo se dopouští nespra-
 vedlivosti, nechtěl být nespravedlivý, anebo ten, kdo žije nevá-
 zaně, nechtěl být nevázaný; jestliže někdo dobře ví, že koná
 něco, z čeho bude nespravedlivý, jest asi dobrovolně nespraved-
 livý. Naproti tomu ovšem, bude-li pouze chtít, nepřestane být
 15 nespravedlivý a nebude spravedlivý. Ani totiž | nemocný není
 zdrav, a přece, je-li to tak, jest nemocen dobrovolně, protože žil
 nemírně a neposlouchal lékařů; tehdy tedy mu bylo možno, aby
 nechuravěl, zameškal-li to však, již nikoli, jako ten, kdo hodil
 kamenem, nemůže jej již vzít zpět; a přece v jeho moci bylo
 vzít jej a hodit jím; počátek zajisté jest v něm. Tak z počátku
 20 bylo možno i nespravedlivému člověku | i nevázanému, aby se
 takovými nestali, proto jsou jimi dobrovolně; jakmile se však
 takovými stali, není jim již možno, aby jimi nebyli.

Dobrovolné jsou nejen špatnosti duševní, nýbrž u některých
 lidí také tělesné, které jim též vytýkáme; lidem, kteří jsou ošk-
 liví od přirozenosti, nikdo zajisté nečiní výtky, ale ovšem těm,
 25 kteří jsou takoví od neobratnosti a | nedbalosti. Zrovna tak co
 do choroby a zmrzačení; nikdo se totiž snad nebude vadit s člo-
 věkem, který je slepý od přirozenosti nebo od nemoci nebo od
 rány, ale spíše ho polituje; ovšem každý to vytkne tomu, kdo
 je slepý z opilství nebo z jiné nevázanosti. Vytýkají se tedy
 ty špatnosti, které jsou v naší moci, které pak ne, nikoli. Je-li
 30 | však tomu tak, též v ostatních věcech vytýkané špatnosti jsou
 asi v naší moci.

Řekne-li však někdo, že všichni lidé směřují k tomu, co se jim jeví dobrým, že však nejsou pány své obrazivosti, nýbrž jaký | právě kdo jest, takovým se mu jeví i účel a cíl, tedy když 1114^b
každý člověk jest jaksi vinen svým stavem, bude mít také sám jaksi vinu za svou obrazivost. Není-li však nikdo sám vinen svým špatným jednáním, nýbrž jedná tak z neznalosti cíle, | ježto má za to, že se mu těmito prostředky dostane nejlepšího, pak směřování k cíli není předmětem jeho vlastní volby, 5
nýbrž se tak musí rodit jakoby se zrakem, aby jím správně rozeznával a vybíral opravdové dobro, a jest dobré přirozenosti ten, komu se toho od přírody krásně dostalo – neboť to jest největší, nejkrásnější a takové, že toho nelze od jiného | převzít ani se 10
tomu naučit, nýbrž jen tak to bude mít, jak mu to přirozenost dala, a v tomto dobrém a krásném přirozeném nadání záleží asi dokonalá a opravdu dobrá přirozenost* –; je-li to tedy pravda, oč více bude dobrovolná ctnost než špatnost? Neboť oběma, člověku dobrému i zlému, účel neboli cíl se jeví stejně od přirozenosti anebo jakýmkoli způsobem | a jest dán, vše ostatní 15
však vztahují k němu a jednají tak anebo jinak. Ať se tedy účel od přirozenosti nejeví každému jakýmkoli, nýbrž ať jest nějaký určitý a jest mimo něho, anebo ať jest účel přirozený, tak přece tím, že ctnostný člověk vše ostatní koná dobrovolně, jest ctnost dobrovolná a ne méně | dobrovolná jest asi i špatnost. Neboť 20
stejně i zlému člověku náleží sebeurčení ve skutcích, i když ne v účelu. Jestliže tedy, opakují, ctnosti jsou dobrovolné – neboť jednak sami jsme jaksi spolupříčinou svého stavu, jednak podle toho, jací jsme, takový si klademe i cíl –, i špatnosti asi budou dobrovolné; | neboť poměr jest tu stejný. 25

8. Shrnutí a závěr povšechné etiky

Pojednali jsme tedy obecně o ctnostech a jednak co do rodu jejich jsme v obryse určili, že jsou střednosti a stavy, jednak

jsme vysvětlili, že podle své podstaty, samy pro sebe, činně působí právě v tom, z čeho vznikají, dále že jsou v naší moci, jsou dobrovolné a jsou takové, jak je asi předpisuje správný úsudek.

- 30 Nejsou však stejně dobrovolné skutky a stavy; neboť skutky máme ve své moci od počátku až do konce, poněvadž známe jednotlivosti, při utváření svých stavů však máme ve své moci
1115^a pouze | počátek, jejich mohutnění pak jednotlivými úkony si nejsme vědomi, zrovna jako při onemocnění; ale že na nás bylo tak anebo ne tak si počínat, proto jsou dobrovolné.

9. Jednotlivé ctnosti a špatnosti. Statečnost

Nyní zase začněme o jednotlivých ctnostech a uveďme, jaké jsou, | k čemu se vztahují a jak, z čehož bude zároveň i patrné, kolik jich jest.

Tedy pojednejme nejprve o statečnosti. Objasnili jsme již, že jest středností co do bázně a smělosti, i jest zjevno, že se bojíme toho, co jest strašné, tím pak jsou, prostě řečeno, zla; proto také bázeň bývá vymezována jako očekávání zla. | Bojíme se tedy všeho zlého, například hanby, chudoby, nemoci, opuštěnosti, smrti, ale přece se zdá, že člověk není statečný vzhledem k tomu všemu; bát se totiž něčeho jest i slušné i krásné, nebát se jest ošklivé, například hanby; kdo se té bojí, jest dobrý a má stud, kdo se jí nebojí, jest beze studu. | Někteří však i tohoto v přeneseném významu nazývají statečným; neboť má se statečným něco podobného; jest totiž i člověk statečný jaksi nebojácný. Netřeba se pak bát chudoby ani nemoci, ani vůbec něčeho, co není ze špatnosti nebo vlastní vinou; ale není statečný ani ten, kdo vzhledem k tomuto jest nebojácný, avšak
20 pro podobnost nazýváme tak i tohoto. | Někteří lidé zajisté, i když jsou ve válečných nebezpečích zbabělí, jsou štědrí a ke ztrátě majetku se chovají odhodlaně. Ani tedy není zbabělý

ten, kdo se bojí zpupnosti proti dítkám a ženě, anebo se bojí závisti nebo něčeho takového; ani není statečný již ten, kdo se neleká, má-li být bit.

V jakých tedy strašných věcech se projevuje | statečný člověk? Snad v největších z nich? Zajisté nikdo nad něho není při hrozných věcech vytrvalejší. Nejstrašnější pak jest smrt; neboť jest koncem a zdá se, že pro zemřelého není již žádného dobra ani zla. Ale nezdá se také, že by se statečnost vztahovala ke každé smrti, například na moři nebo v nemocech. V kterých případech tedy? Či snad v | nejkrásnějších? Takové jsou ve válce; jest to zajisté v největším a nejkrásnějším nebezpečí. S tím souhlasí tedy pocty v obcích a u samovládců. 25 30

Podle toho statečným ve vlastním smyslu bude asi nazýván ten, kdo nemá strachu před krásnou smrtí a před tím, co smrtí bezprostředně hrozí; a to jest | nejspíše ve válce. Avšak statečný člověk nemá strachu ani na moři, | ani v nemocech, ač ne tak jako námořníci; neboť onen se vzdal již záchrany a jest mrzutý nad takovou smrtí, tito však ze zkušenosti jsou dobré naděje. Zároveň pak ještě zmužilé chování se projevuje za okolností, v nichž jest možná obrana, | anebo jest krásnou věcí zemřít; v uvedených případech záhuby však nic takového není. 35 1115^b 5

10. Nerozvážná smělost. Zbabělost

To, co jest strašné, není pro všechny lidi totéž, mluvíme o něm také jako o něčem, co jest nadlidské. Toto jest pro každého strašné, alespoň pro toho, kdo má rozum, to pak, které jest lidské, liší se velikostí a znaky | „více“ a „méně“; stejně i věci bezpečné. 10

Statečný člověk jest neohrožený, jak se na člověka sluší. Bude se tedy sice bát i takových věcí nadlidských, jak má a jak jest rozumno, ale podstoupí je pro krásno, neboť toto jest účelem ctnosti. Jest však možno bát se toho více a méně a také bát se

15 toho, co není strašné, jako něčeho | strašného. Při tom se chyby dějí tím, že se jednak bojíme toho, čeho nemáme, jednak tak, jak nemáme, a jednak tehdy, kdy nemáme, nebo nějak podobně; stejně tak i u věcí bezpečných.

Ten tedy, kdo podstupuje to a bojí se toho, čeho má, pro co,
20 jak a kdy má, a takto jest i odvážný, jest statečný. Neboť | statečný člověk trpí a jedná, jak náleží a jak jest rozumno. Cílem pak každé skutečné činnosti jest to, co jest přiměřeno duševnímu stavu, a to je též u člověka statečného. Statečnost jest krásná; takový tedy jest i její cíl. Všechno se totiž cílem určuje. A tak statečný člověk pro krásno podstupuje a koná věci statečnosti přiměřené.

Z lidí, kteří překročí míru, ten, jenž ji překročuje nebo-
jácností, nemá zvláštního jména – poznamenali jsme již naho-
25 ře, že mnohá vlastnost jest | bezejmenná –, byl by snad šílený nebo tupý, kdo by se nebál ani zemětřesení, ani vlnobití, jak se vypravuje o Keltech.* Ten pak, který co do strašných věcí smělostí míru překročuje, jest nerozvážný smělec. Zdá se však,
30 že smělec bývá také vychloubavý a | zmužilost si jen osobuje. Vždyť jak onen skutečně se chová ke strašným věcem, tak tento se chce pouze zdát; v tom tedy, v čem může, napodobuje. Proto takoví lidé jsou také většinou skety; neboť jsou v tom smělí, ale skutečně strašných věcí nesnesou. Kdo pak v bázni míru překročuje, jest zbabělý. K němu se totiž po-
35 to, že se bojí, čeho se nemá bát | a jak nemá a všechno takové. | I v odvážnosti však míry nedosahuje; ale tím, že v strachu před bolestí míru překročuje, více se prozrazuje. Zbabělý jest tedy jaksi beznadějný; bojí se totiž všeho. Statečný člověk však právě naopak. Neboť odvážnost jest znakem toho, kdo má dobrou naději.

5 A tak lidé zbabělí | a smělí a stateční projevují se v týchž věcech, různě se však k nim chovají. Jedni totiž mají nadbytek a nedostatek, druzí zachovávají střed a jednají, jak mají. Smělci jsou náhlí a odhodlaní před nebezpečími, v nebezpečí

samém však povolují, kdežto muži stateční jsou v činech stateční, před nimi však klidní.

11. Sebevražda. Druhy statečnosti

Jak jsme tedy řekli, statečnost jest střednost co do věcí bezpečných a strašných, v kterých, bylo pověděno, a volí i podstupuje něco proto, že jest to krásné anebo že opak jest ošklivý. Přivodit si však smrt,* abychom se vyhnuli chudobě nebo hoří lásky anebo vůbec nějakému zármutku, nenáleží člověku statečnému, nýbrž spíše zbabělci; jest totiž změkčilostí vyhýbat se protivenstvím, i | nepodstupuje sebevrah smrt proto, že jest to krásné, nýbrž proto, že se vyhýbá zlu. 10 15

Statečnost jest tedy něco takového. Slova toho se však užívá ještě i pro jiné druhy, a to v pěti různých významech.

Předně statečnost občanská. Ta se jí nejvíce podobá. Zdá se totiž, že občané podstupují nebezpečí pro zákonné tresty, ztrátu cti a pro pocty. | A proto se zdá, že nejvíce zmužilí občané jsou v obcích, v nichž zbabělci jsou bezectní, mužové stateční pak jsou ctěni. O takových píše i Homéros,* například o Diomédovi a Hektorovi: 20

Obzvlášť Púlydamantem mi budou činěny výtky;

a Diomédés:*

Hektór by ve sboru Tróů pak asi promluvil takto: 25
„... syn Týdeův, ode mne zahnán.“

Tato statečnost se nejvíce podobá té, o které jsme nahoře mluvili, poněvadž vzniká pro ctnost – totiž pro stud – a pro touhu po krásnu – totiž po cti – a pro únik před hanbou, která jest ošklivá. Někdo sem však vřadí také muže, | kteří svými vládci 30

jsou nuceni k témuž počínání; ale jako lidé špatnější, nečiní to tak ze studu, nýbrž z bázně a vyhýbají se nikoli tomu, co jest ošklivé, nýbrž tomu, co působí strast. Vždyť jejich vůdcové je nutí jako Hektór:*

35 *Koho však opodál boje bych spatřil, kterak se choulí,
tomu pak nebude snadno, by spasil se od psů ...*

1116^b Velitelé vojnů v první řadě činí totéž a bijí je, ustupují-li, a rovněž ty, | které stavějí před příkopy a na taková místa. Všichni je zajisté nutí. Jest však potřebí být statečný ne z nutnosti, nýbrž proto, že jest to krásné.

Zdá se pak, že i zkušenost v jednotlivostech jest jakousi statečností; odtud také Sókratés se domníval, | že statečnost jest věděním.* Takový jest jeden v tom, druhý v onom, ve válečnictví jsou to vojíní. Neboť ve válce jest mnoho lichého, co tito obyčejně prohlédají, i zdají se být stateční, poněvadž ostatní nevědí, co to jest. Dále, pro zkušenost především jsou schopni rány rozdávat a žádných neutržit, | poněvadž dovedou vládnout zbraní a mají takovou výzbroj, jaká jest nejvhodnější k tomu, aby zasáhli, ale sami sebe chránili. Tak tedy bojují jako ozbrojení s neozbrojenými a jako vycvičení zápasníci s nevycvičenými. Neboť v takových zápasech nejsou nejzdatnějšími bojovníky mužové nejstatečnější, nýbrž ti, kteří mají největší | sílu a nejohratnější těla. Námezdní vojíní se však stávají zbabělými, kdykoli nebezpečí jest nadměrné a ubývá jejich počtu a výzbroje. První se dají na útěk, kdežto vojsko občanské vytrvá a umírá, jak se stalo u Hermaia.* Neboť občané pokládají útěk za ošklivost | a smrt jest jim milejší než taková záchrana, kdežto oni z počátku se vydávali v nebezpečí, jako by byli statnější, ale když je poznali, utíkají, ježto se bojí více smrti než hanby. Statečný muž však takový není.

V souvislosti se statečností bývá uváděna také vznětlivost.*
25 Neboť statečnými se zdají být pro svou vznětlivost ti, | kteří

jako zvířata se ženou proti těm, kdo je zranili, poněvadž i lidé stateční jsou vznětliví. Vznětlivost totiž jest velmi odvážná vzhledem k nebezpečí, pročez také Homéros praví: „cit síly do ducha vložil“ a „hněv i vznětlivost vzbudil“ a „nozdrami prudký citový pud“ a „vzkypěla krev“;* podobá se zajisté, že všechny podobné výroky značí | povzbuzení a podnět. Stateční lidé tedy jednají pro krásno, vznětlivost pak s nimi spolupůsobí. U zvířat však jest podnětem pocit bolesti, jejich počínání totiž pochází odtud, že byla raněna, anebo že se toho bojí, ježto, jsou-li alespoň v křoví anebo v močále, nevycházejí. Nejsou tudíž statečná, protože bolestí a pudem hnána | pádí do nebezpečí, aniž předvídají něco hrozného. Vždyť tak i hladoví osli by byli stateční; neboť od | píce neodejdou, ani když jsou byti. Také cizoložníci se pro svou žádost odvažují mnohých věcí. Zdá se pak, že nejpřirozenější jest statečnost, pochází-li ze vznětlivosti, a | jest pravou statečností, přidruží-li se k ní ještě rozumná rozvaha a pohnutka. Lidé pocítují také bolest, když se zlobí, a mstí-li se, mají zase radost. Ti však, kdo pro to bojují, jsou sice bojovní, ale ne stateční; nebojují totiž pro krásno, ani že by to bylo rozumné, nýbrž z vášně. Něco podobného však v tom mají.

Stateční nejsou ani lidé, kteří chovají dobrou naději; | neboť jsou smělí v nebezpečích proto, že často a nad mnohými protivníky zvítězili. Podobají se však lidem statečným, protože obojí jsou odvážní; ale kdežto stateční jsou odvážní z uvedených důvodů, tito lidé jenom proto, že si myslí, že jsou silnější a že se jim nic nestane. Tak to však činí i lidé opilí; | jsou totiž plni dobré naděje. Dopadne-li však věc jinak, než si mysleli, dají se na útěk.

Ale statečnému člověku náleželo podstoupit to, co jest a jeví se lidsky strašné, protože jest to krásné a opak jest ošklivý. Proto se také zdá, že se větší statečnosti vyžaduje k tomu, aby člověk byl bez bázně a byl neochvějný v nebezpečí náhlém než předvídaném; | pochází to totiž více z duševního stavu, anebo

také proto, že méně z přípravy. Neboť pro to, co předvídáme, můžeme se rozhodnout z rozumové úvahy, kdežto pro to, co se přihází náhle, pouze podle duševního stavu.

Statečnými se jeví také lidé neznalí a jsou nedaleko těch, kteří mají dobrou naději, jsou však horší tím, že nemají žádné zásady, kdežto tito ano. Proto také vytrvávají po nějakou
 25 | dobu; oni však zklamáni, když poznají, že se věc má jinak, než tušili, dávají se na útěk, jak to zakusili Argejští,* když napadli Lakóňany v domnění, že jsou to Sikyoňané.

12. Další určení pojmu statečnosti

Pověděli jsme, jací jsou lidé stateční a také ti, kteří se statečnými jenom zdají. Ač se statečnost vztahuje k odvážnosti a bázni,
 30 | přece se nevztahuje | k oběma stejně, nýbrž více k věcem strašným. Neboť ten, kdo jest v tom neohrožený a při tom se chová, jak náleží, jest více statečný než ten, kdo se tak chová při věcech bezpečných. Proto se, jak řečeno, statečnými nazývají ti, kdo podstupují věci bolestné. Z toho důvodu také statečnost jest bolestná a právem bývá chválena; neboť nesnadnější jest
 35 | podstupovat věci bolestné než zdržovat se věcí příjemných.

1117^b | Ale může se | zdát, že cíl v statečnosti jest příjemný a pouze okolnostmi bývá zastiňován, jak se také děje v gymnastických zápasech. Rohovníkům zajisté cíl, pro nějž zápasí, jest příjemný, totiž věnec a pocty, rány však jim působí, zvláště jsou-li
 5 | tělnatí, utrpení a bolest, a vůbec celá ta námaha. A poněvadž jest toho mnoho, zdá se, že cíl, který jest malý, nemá nic příjemného. Je-li však věc taková i co do statečnosti, smrt i rány, přijímané proti vůli, budou statečnému muži nepříjemné, ale podstoupí je, protože jest to krásné anebo že opak jest ošklivý.
 10 | A | čím více by měl všelikou ctnost a byl šťastnější, tím bolestnější bude pro něho smrt. Neboť pro takového člověka žití jest nejcennější a vědomě bude zbaven největších dober; a to jest

bolestné. Ale tím není méně statečný, ba snad i více, protože místo oněch volí krásno ve válce. | Tak přece ve všech ctnostech není činnost spojena s libostí, leda tolik, kolik dosahuje cíle. Proto nic nepřekáží mínění, že lidé takové vlastnosti nebývají nejlepšími bojovníky, nýbrž spíše ti, kteří jsou sice méně stateční, ale nemají žádného jiného dobra; neboť tito lidé jsou ochotni podstoupit nebezpečí a svůj | život dávají v sázku za malé výhody. 15 20

13. Uměřenost. Nevázanost

O statečnosti tedy tolik budiž pověděno – co jest, není podle toho nesnadno v obryse vystihnout. Po ní promluvíme o uměřenosti.* Neboť tyto ctnosti, jak se zdá, náležejí nerozumným složkám duše.

Podotkli jsme již, že uměřenost jest středem co do rozkoší – méně totiž a ne stejným způsobem vztahuje se k bolestným pocitům. Zdá se pak, že v téže oblasti jest i nevázanost. 25

Nyní tedy určíme, k jakým rozkoším se vztahuje. Rozlišili jsme rozkoše tělesné a duševní, jako jest ctižádost, vědychtivost; každý se totiž | těší z toho, k čemu má náklonnost, při čemž nikterak nestrádá tělo, nýbrž spíše duše. Při takových rozkoších se však nemluví ani o lidech uměřených, ani o nevázaných; stejně ani při ostatních, které nejsou tělesné. Mluvíme tu o lidech hovorných a povídavých a o tlachalech, | kteří celé dny tráví povídáním o všem možném, nikoli však o nevázaných lidech | ani o těch, kteří se trápí pro peníze nebo pro přátele. 30 35 1118^a

Uměřenost se tedy projevuje spíše v rozkoších tělesných, ale ani to ne ve všech. Neboť ti, kteří se těší z toho, co jest libé zra-ku, například z barvy, podoby a kresby, nejsou nazýváni ani uměřenými, ani | nevázanými; a přece se asi bude zdát, že jest také způsob, jakým i z toho se třeba těšit, a že jest tu také nad- 5